

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 9, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.1:334

Б. І. Ковалюк,

*к. е. н., в. о. доцента кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці*

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

B. Kovaliuk,

*PhD in Economics, Associate professor, Department of Department of Enterprise
Economics and Personnel Management, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi*

THE FINANCIAL AND CREDIT MECHANISMS TO ENCOURAGE SMALL BUSINESS DEVELOPMENT

У статті проаналізовано основні інструменти фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва. Виявлено проблеми використання основних важелів фінансово-кредитної підтримки, запропоновано шляхи їх вдосконалення.

The paper analyzes the main measures financial and credit support for small businesses. The problems of fixed measures of financial support, suggested ways to improve.

Ключові слова: *фінансово-кредитні інструменти підтримки підприємництва, мале підприємництво.*

Keywords: *financial and credit support measures for business, small business.*

Постановка проблеми. Однією з найгостріших проблем становлення і розвитку малого підприємництва є забезпечення його достатніми фінансовими ресурсами. Здійснювати необхідну підтримку, держава може за допомогою цілої низки фінансових важелів до яких відносяться податки, політика ціноутворення, бюджетні витрати, кредитно-грошове регулювання. Специфікою використання фінансових важелів є можливість непрямого впливу, коли переважає мотив вигідності. Таким чином держава не обмежує свободу вибору підприємця, не втручається напряму в ринкові механізми, а намагається зацікавити підприємців до прийняття певних рішень, зорієнтувати прогностичну діяльність. Проте на даний час, фінансово-кредитні інструменти використовуються неефективно, про що свідчить незбалансована податкова політика, відсутність доступу до кредитних ресурсів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування ефективної системи фінансової підтримки підприємництва досліджується в працях М.Й. Малік, М.І. Крупка, , ОМ. Шевчук, О.Г. Білорус, В.А. Братковський та інші.

Мета статті – удосконалення фінансово-кредитних інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва.

Основні результати дослідження. Узагальнення наукових публікацій щодо зазначеної теми дозволяє виділити групи проблем, які вимагають термінового вирішення і в своїй сукупності формують фінансове бізнес-середовище регулювання і підтримки малого бізнесу. До них можна віднести наступні: система кредитування малого бізнесу; критерії та порядок оподаткування малих підприємств; характер діяльності на регіональному рівні небанківських фінансових інститутів.

Мале підприємництво характеризується відсутністю достатніх фінансових ресурсів, чому сприяє ціла низка причин: недостатній рівень отриманого прибутку, відсутність знань та вмінь проводити амортизаційні відрахування, недостатній рівень власних заощаджень та сформованих фондів. Все це зумовлює необхідність розвитку широкої мережі фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва. Особливо актуальним є питання щодо кредитування малих підприємств у сільській місцевості, переважає більшість яких обмежена в можливостях кредитування, характеризується низькою конкурентоздатністю та недостатнім рівнем кваліфікації для отримання кредиту. Не кожне мале підприємство спроможне сплачувати досить високі процентні ставки. Комерційні банки, у свою чергу, не поспішають розвивати відносини з малими підприємствами через підвищений ризик неповернення кредитів [1, с. 15]. Серйозним бар'єром на шляху ефективного взаємодії банківської системи з підприємницькими структурами є домінування короткотермінових кредитів, адже термін їх повернення здебільшого становить один рік. Такі стислі строки повернення кредиту гальмують перспективні інвестиції в малий бізнес. Якщо за короткостроковими кредитами потреба покривається приблизно на 50%, то за довгостроковими лише – лише на 2% [2,с.48]

Серйозний конфлікт інтересів комерційних банків як постачальників кредитних ресурсів і малого бізнесу як потенційного їх споживача виникає на ґрунті високих процентних ставок. На сьогоднішній день комерційні банки надають кредити юридичним і фізичним особам 28-29% у гривнях [3]. Ще більш жорсткими є умови кредитування з боку кредитних спілок, які надають кредити під 30-36% річних, до того ж у незначних обсягах. Таким чином, висока вартість кредитування робить банківські ресурси для малих підприємств невідповідними. Серйозною проблемою для більшості малих підприємств є забезпечення кредиту, тобто застава. Аналіз показує, що переважає більшість малих підприємств не володіє достатньо ліквідним майном для застави. Тому в окремих випадках банки змушені зменшувати покриття кредиту до 50-70% від вартості майна забезпечення, підстраховуючи себе жорсткими умовами погашення. Крім економічних чинників, не останню роль відіграють організаційні фактори – складність здійснення з боку банків контролю за позичальниками, оскільки значна частина з них функціонує в «тіньовій» економіці і часто веде подвійну бухгалтерію. Недостатнім є професійно-кваліфікаційний рівень багатьох підприємців, що ускладнює розробку бізнес-плану, техніко-економічне обґрунтування проекту тощо.

У свою чергу, для суб'єктів малого підприємництва в Україні головними недоліками кредитів як джерела фінансування є банківська бюрократія, тривалий термін ухвалення рішення про надання кредитів, їх коротко - та середньостроковий характер, нестача інформації про кредитні ресурси, вимоги щодо розкриття інформації [4, с. 32].

Із цього стає очевидним, що державна фінансова підтримка створення та розвитку малих підприємств ще недостатньо ефективна. Її вдосконалення вимагає вирішення трьох ключових проблем:

- створення розгалуженої мережі малих кооперативних банків, які спеціалізуються на кредитуванні малих підприємств;
- розширення бази кредитування малих підприємницьких структур та зниження процентних ставок за кредитами;
- активізація співпраці з іноземними фінансовими інститутами, що функціонують у сфері малого бізнесу.

Необхідність формування розгалуженої мережі невеликих кооперативних банків зумовлена тим, що великі банківські установи не приділяють уваги малим підприємствам. В основному це пов'язано зі значними втратами часу на оформлення кредиту, великим кредитним ризиком та неспроможністю більшості малих

підприємств нести фінансове навантаження щодо сплати відсотків за кредитами. Із цього слідує висновок про стимулювання розвитку малих банків, які зорієнтовані насамперед на кредитування та обслуговування малого бізнесу, суб'єкти якого, в свою чергу, повинні бути надійними і платоспроможними. Їх відсутність є чи не головною причиною зниженої уваги до кредитування фізичних осіб підприємців, які сьогодні формують ядро малого бізнесу на селі. Обсяг кредитів, наданих фізичним особам, в разі меншій від обсягу кредитів, наданих суб'єктам господарювання.

Доцільно, щоб малі кооперативні банки здійснювали кредитно-розрахункове обслуговування малих підприємств, заставні операції з майном і землею та надавали їм такі основні види банківських послуг:

- довгострокове іпотечне кредитування малих підприємств, що функціонують в аграрному секторі економіки, під заставу майна та земельних ділянок;
- викуп майна, заставленого неплатоспроможними боржниками, комерційними банками;
- довірче управління засобами виробництва та коштів у фінансовому відношенні малих підприємств;
- здійснення лізингових та факторингових операцій для малих господарських структур;
- здійснення страхування майна, життя та фінансових ризиків сільських підприємств.

Для реалізації окресленого кола завдань вкрай важливим є зміна функціональних параметрів діяльності невеликих кооперативних банків. Зокрема, пристосування менеджменту та маркетингу їх діяльності до специфіки функціонування малих підприємницьких структур. Відповідно до цього повинні бути адаптовані банківські послуги та обсяги фінансових продуктів, що їх потребує малий бізнес. У контексті відміченого вкрай важливим є спрощення процедури та часового лагу опрацювання кредитних заявок. Особливої уваги потребує проблема розширення діапазону інформаційного забезпечення діяльності малих підприємств у площині мінімізації можливих ризиків.

Наявність розвинутої мережі малих кооперативних банків дозволить вести гнучку фінансову політику та максимально індивідуалізувати роботу з клієнтами. Саме цим можна пояснити значний їх розвиток у багатьох європейських країнах. Наприклад, у Польщі, кооперативні банки відіграють важливу роль у фінансуванні сільських територій й сільського господарства (через ці установи держава надає пільгові кредити для сільського господарства та здійснює виплати фермерам з фондів ЄС та національного бюджету) [5]. В Україні більшість банків зареєстровано в місті Києві, відповідно рішення щодо надання кредиту приймають центральні офіси. В таких умовах у банківських установах відсутній стимул співпрацювати з дрібними клієнтами.

Не перебільшуючи ролі малих кооперативних банків у фінансовій підтримці малого підприємництва, слід відмітити, що в більшості країн світу основним гравцем на ринку малого бізнесу є держава. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що зусиллями лише центрального та комерційних банків неможливо розв'язати всі завдання фінансової підтримки середньострокового та довгострокового кредитування малого підприємництва. Для цього створюються дієві інституціональні інструменти, які реалізують програми сприяння за рахунок державних коштів, але через кооперативні банки. Така опосередкована діяльність дає змогу державі зменшити кредитні ставки шляхом їх розподілу між учасниками кредитного ланцюга, працювати у взаємодії та у кооперації з банківськими установами місцевого рівня.

Другою, не менш важливою проблемою є державна політика оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Відомо, що податки – один із найважливіших важелів державного регулювання економіки. Через податкову політику держава може стимулювати або обмежувати обсяги національного виробництва, ступінь ділової активності, включаючи і такий сегмент економіки як мале підприємництво.

Об'єктивний аналіз основних тенденцій в розвитку малого підприємництва показує, що за останній період часу податкової політиці держави взагалі й оподаткуванню малого підприємництва зокрема приділяється значна увага. Свідченням цього є прийняття Податкового кодексу України, який має значний вплив на правове поле діяльності малого підприємства. Прийняття цього важливого нормативно-правового акту мало б значного мірою структурувало інтереси держави і суб'єктів.

Проте внаслідок необгрунтованої податкової реформи фіскальне навантаження на мале підприємництво зросло, відносини з фіскальними органами залишилось не врегульованим. Через обмеження можливості віднесення до складу витрат платника податку сум, сплачених або нарахованих на користь фізичної особи – платника єдиного податку за надані цією особою послуги, поставлені товари, виконані роботи, тисячі фізичних осіб-платників єдиного податку – залишають відносини до витрат без ринку збуту товарів та послуг та вимушені закрити свою підприємницьку діяльність [6, с.97].

Запровадження з 1 квітня 2011 року податкових канікул для суб'єктів малого підприємництва має досить обмежену сферу застосування як в розрізі видів діяльності, так і в частині використання коштів, вивільнених внаслідок звільнення від оподаткування. Норми щодо цільового використання таких коштів мають неоднозначне тлумачення [6, с.97].

Розвиток малого підприємництва гальмується домінуванням в оподаткуванні фіскальної складової. Податковий тиск був дещо пом'якшений з 2011 року. Зазначимо, що основною проблемою системи оподаткування є втрата нею своєї головної функції – виробничо-стимулюючої. Це основний принцип побудови податкової системи. Його гносеологічну природу визначає те, що лише на основі реалізації принципу стає можливим розв'язання двох найскладніших проблем. Перша – це формування у підприємців менталітету платників податків. Це складна і масштабна проблема, яка не вирішується миттєво. Вона вимагає вжиття з боку державних органів влади комплексу заходів, спрямованих на стимулювання підприємств, які є постійними донорами бюджетів різних рівнів. Складовим елементом цього процесу є проблема гласності. Платники податків повинні чітко знати, які органи державної влади розпоряджаються їх податками і на які цілі останні використовуються. Другим завданням за черговістю, але не за значимістю, є формування заінтересованості у платників податків, стимулу до їх сплати. Це не менш складна проблема, однак без її вирішення система оподаткування не виконуватиме притаманних їй функцій. Держава через систему стимулів і пільг повинна домагатися того, щоб підприємцям було вигідно сплачувати податки. Це досягається в тому випадку, коли сплачені податки повертаються до підприємств через нові технології, винаходи, ноу-хау, передові досягнення науки і техніки, впровадження яких у виробництво веде до скорочення витрат, а відтак і до ефективності господарювання. В цьому контексті вкрай важливим з точки зору стимулу до сплати податку є розвиток виробничої та соціальної інфраструктури. Відомо, що інфраструктура функціонально спрямована на безперебійне нормальне функціонування різних сегментів ринку, обслуговування виробничої і соціальної сфери. Цільове використання податкових надходжень на розвиток транспортних комунікацій, зв'язку, розвиток соціальної сфери підвищує інтерес підприємств до сплати податків. Складовою цієї проблеми є розвиток науково-дослідної та інформаційної підсистеми інфраструктури, яка сприяє впровадженню у виробництво передових технологій, розвитку консалтингових, інформаційних центрів та агентств, юридичних контор, рекламних агентств, бізнес-інкубаторів тощо. Використання податкових платежів на розвиток виробничої і соціальної інфраструктури малого бізнесу є вигідним для підприємств тому, що з їх допомогою реалізуються вкрай важливі для бізнесу функції: правове та економічне консультування з метою захисту їх інтересів у державних та інших структурах; страховий захист підприємницької діяльності; забезпечення фінансової підтримки і кредитування; створення умов для розвитку горизонтальних зв'язків бізнесу; здійснення маркетингового, інформаційного та рекламного обслуговування підприємницької діяльності; сприяння матеріально-технічному забезпеченню і реалізації товарів і послуг.

Використання податків на цілі розвитку виробничої і соціальної інфраструктури є вигідним для підприємств, оскільки знижуються їх транзакційні витрати, економляться кошти на ремонт техніки і обладнання, зменшуються витрати палива і сировини. А це означає, що сплачені податки повертаються до підприємств кращими дорогами, надійним зв'язком, новими технологіями, які ведуть до економії ресурсів. Аналогічно розвиток соціальної інфраструктури сприяє підвищенню професійно-кваліфікаційного та освітнього рівня, зміцненню здоров'я працівників, поліпшенню умов праці. На цьому тлі реалізується стимулююча функція податків і гармонізуються інтереси їх платників та держави.

Крім того, платники єдиного податку сплачують внески до Пенсійного фонду у розмірі 36% фонду оплати праці, що є додатковим фіскальним навантаженням, яке ще й вимагає адміністрування даних платежів. Таким чином, система оподаткування малого бізнесу, поряд з позитивним зарядом, акумулює в собі ряд недоліків, які вимагають законодавчого врегулювання.

Зважаючи на те, що малий бізнес в Україні виконує радше соціальну функцію «само зайнятості», вкрай важливим є забезпечення диференційованого підходу до оподаткування малих суб'єктів господарювання. Прикладом цього є депресивні регіони, де склалася гостра напруга в сфері зайнятості, поширеною формою стало сімейне безробіття, а масовим явищем – бідність сільського населення. В цих умовах чи не єдиний вихід з ситуації є розвиток малого підприємництва. З огляду на це, вкрай важливим є встановлення на визначений часовий лаг нульового рівня оподаткування. Особливо це стосується тих малих підприємств, які розпочинають свою діяльність і функціонують у пріоритетних галузях територіальної економіки. Тривалість тимчасового лагу може визначатися такими критеріями: вид господарської діяльності; галузь економіки, де функціонує мале підприємство; територія (природно-економічні зони); обсяги виробництва; кількість новостворених робочих місць; величина оплати праці; рівень рентабельності виробництва. Здійснення диференційованої політики щодо оподаткування малого підприємництва в сукупності з активною фінансовою підтримкою з боку держави сьогодні чи не єдиний вихід із складної ситуації, в якій опинилося село.

Помітну роль у кредитуванні малого бізнесу відіграють небанківські фінансові інститути. В їх структурі особливо важливу роль відіграють кредитні спілки, як один з динамічних важелів підтримки та економічної самоорганізації дрібних підприємств. Сьогодні цей сектор, після пікового розвитку 2005-2008 років, дещо зменшив динаміку кредитування, тому відсутнього впливу свого функціонування на розвиток підприємництва не здійснює [7, с.5]. А між тим в Україні в 20-30-х роках минулого століття нагромаджено значний позитивний досвід роботи селянських кредитних спілок, важливість використання якого не втратила своєї

актуальності і сьогодні.

Необхідним елементом небанківського фінансового сектора в Україні має стати надання лізингових послуг. У країнах з розвинутою ринковою економікою частка операцій лізингу становить сьогодні 30% від усіх інвестицій в основний капітал. На регіональному рівні управління активно слід розвивати спеціалізовані неприбуткові мікрокредитні організації, основною функцією яких повинно стати мікрокредитування та надання фінансової підтримки малому бізнесу. Такі небанківські фінансові інститути позитивно зарекомендували себе в багатьох країнах Латинської Америки та Карибського басейну.

Формування небанківських установ на регіональному рівні має мати якісне організаційне забезпечення, яке передбачає взаємодію органів місцевого самоврядування, фінансово-кредитних установ та суб'єктів підприємництва. Зважаючи на те, що більшість підприємств малого бізнесу є платниками єдиного податку, який є одним з основних джерел наповнення місцевих бюджетів, саме органи місцевого самоврядування повинні виступити координатором організування взаємовідносин [8, с. 8].

Таким чином, створення ефективної системи підтримки малого підприємництва, що включає тісну взаємодію банківських установ та небанківського фінансового сектора, кредитних спілок, страхових фондів, лізингу, венчурних компаній створіть підґрунтя для здійснення гнучкої кредитної політики, ефективного фінансування малого підприємництва. Вирішення окресленого кола проблем, зв'язаних із фінансово-кредитною підтримкою малих підприємств, дозволить суттєво підняти роль цього важливого сегмента економіки в поглибленні ринкових відносин на селі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективність діяльності малих підприємства значною мірою залежить від економічного середовища їх функціонування, під яким мається на увазі комплекс правових, економічних, інституціональних, фінансових та організаційних заходів, здійснюваних органами державної влади на місцях, асоціаціями підприємців, суб'єктами соціального партнерства з метою стимулювання підприємницької ініціативи сільського населення.

Одним з основних дестабілізуючих факторів розвитку малих підприємств на селі є неефективна фінансово-кредитна політика щодо їх підтримки, особливо підприємців-початківців. У зв'язку з цим необхідно розвивати банківські установи, в компетенцію яких входило б пільгове кредитування економічно обґрунтованих бізнес-планів малих підприємств, цільове фінансування територіальних програм розвитку підприємництва в пріоритетних галузях територіальної економіки, здійснення лізингових операцій, що значною мірою зняло б напругу в матеріально-технічному забезпеченні суб'єктів малого підприємництва, які функціонують у сфері виробничого бізнесу.

З метою стимулювання розвитку малих підприємницьких структур, особливо в депресивних регіонах, доцільно встановити визначений часовий лаг із нульовим рівнем оподаткування для малих підприємств, які розпочинають свою діяльність. Тривалість визначення тимчасового лагу повинна бути диференційована залежно від виду діяльності, галузі економіки, обсягів виробництва, валових доходів і прибутку, кількості новостворених робочих місць.

Література.

1. Білорус О.Г. Фінансові та грошово-кредитні чинники інвестиційно-інноваційного розвитку малого та середнього бізнесу // Банківська справа. – 2005. – № 1. – С. 14-18.
2. Малік, М.Й. Фінансово-кредитний механізм у розвитку аграрного підприємництва / М.Й. Малік // Фінанси України. - 2004. - N5. - С. 47-54
3. Електронне джерело: Національний банк України. – Вартість кредитів за даними статистичної звітності банків України (без урахування овердрафту). – [режим доступу] http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580 (18 вересня 2014)
4. Батковський В.А. Проблеми кредитування малого підприємництва // Вісник НБУ. – 2005. – Квітень. – С. 28-33
5. Електронне джерело: Незалежна асоціація банків України. – Банківська система Республіки Польща. - [режим доступу] <http://www.nabu.com.ua/ukr/> (18 вересня 2014)
6. Вплив податкового кодексу України на розвиток малого підприємництва: експертні оцінки на етапах обговорення, прийняття та внесення змін / В.І. Ляшенко, А.А. Просуленко // Вісник економічної науки України. — 2011. — № 2 (20). — С. 93-111.
7. Підсумки діяльності кредитних спілок за 9 місяців 2012 року (за офіційною інформацією Нацкомфінпослуг // Бюлетень кредитних спілок України. – січень-лютий, 2013. – №1 (47). – с. 5-8.
8. Шевчук О.М. Фінансово-кредитний механізм підтримки розвитку підприємництва : Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : Спеціальність: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Львів, 2009. – 22 с.

References.

1. Bilorus, O.H. (2005), "Finansovi ta hroshovo-kredytni chynnyky investytsiino-innovatsiinoho rozvytku maloho ta serednoho biznesu", *Bankivska sprava*, vol.1, pp. 14-18.
2. Malik, M.Y. (2004), "Finansovo-kredytnyi mekhanizm u rozvytku ahrarnoho pidpriemnytstva", *Finansy Ukrainy*, vol.5, pp. 47-54
3. Natsionalnyi bank Ukrainy, (2014), "Vartist kredytyv za danymy statystychnoi zvitnosti bankiv Ukrainy (bez urakhuvannya overdraftu)", [Online], available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580
4. Batkovskiyi, V.A. (2005), "Problemy kredyтування maloho pidpriemnytstva", *Visnyk NBU*, vol. 4, pp. 28-33
5. Nezalezna asotsiatsiia bankiv Ukrainy, (2014), "Bankivska systema Respubliky Polscha", [Online], available at: <http://www.nabu.com.ua/ukr/>
6. Liashenko, V.I. and Prosulenko, A.A. (2011), "Vplyv podatkovoho kodeksu Ukrainy na rozvytok maloho pidpriemnytstva: ekspertni otsynky na etapakh obhovorennia, pryiniattia ta vnesennia zmin", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 2 (20), pp. 93-111.
7. "Pidsumky diialnosti kredytnykh spilok za 9 misiatsiv 2012 roku (za ofitsiinoiu informatsiieiu Natskomfinsposluh)", *Biuletyn kredytnykh spilok Ukrainy*.vol.1 (47), pp. 5-8.
8. Shevchuk, O.M. (2009), "Finansovo-kredytnyi mekhanizm pidtrymky rozvytku pidpriemnytstva", Ph.D. Thesis, 08.00.08 – hroshi, finansy i kredyt, Lviv, p.22.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"